

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

Sh. K. MAHMUDOVA

KASB KASALLIKLARI

*O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi tomonidan tibbiyot oliy o'quv yurtlari uchun
darslik sifatida tavsiya etilgan*

Toshkent
«Yangi asr avlodi»
2011

UDK: 61(075)

54.84Я7

М – 37

Mahmudova Sh.K. Kasb kasalliklari / Tibbiyot Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – T.: «Yangi asr avlodi», 2011. 408 b.

Ushbu darslikda kasbiy patologiyaning zamonaviy umumiy nazariy tomonlari bayon qilingan bo‘lib, unda shuningdek, kasb kasalliklarining tasnifi, diagnostikasi, davolash va ularni oldini olishning umumiy prinsiplari yoritilgan. Kasb kasalliklari tasnifiga tibbiy deontologiya masalalari, O‘zbekiston Respublikasida ko‘p uchraydigan asosiy kasb kasalliklari va ularning kechish xususiyatlari to‘g‘risida ma‘lumotlar keltirilgan. Darslik tibbiyot Oliy o‘quv yurtlari va Toshkent Tibbiyot Akademiyasi bakalavr bosqichi talabalari, umumiy amaliyot shifokorlari, profpatologlar hamda kasbiy patologiya bilan shug‘ullanuvchi boshqa mutaxassislar uchun mo‘ljallangan.

В настоящем издании изложены современные общие теоретические вопросы профессиональной патологии. Описаны общие принципы классификации диагностики, лечения, врачебно-трудовой экспертизы и профилактики профзаболеваний. Рассмотрены вопросы медицинской деонтологии при профзаболеваниях. В учебнике приведены сведения об основных профессиональных заболеваниях и особенностях течения наиболее часто встречающихся в республике Узбекистан. Учебник предназначен для бакалавриата Ташкентской Медицинской Академии, для врачей общей практики, профпатологов, а также для других специалистов, занимающихся вопросами профпатологии.

This book includes the current general theoretical conceptions of the occupational pathology. There is presented description of the general principles of classification, diagnosis, treatment, and working capacity examination as well as prevention of occupational diseases. The principles of medical deontology in occupational diseases are discussed. This text-book includes knowledge about the main occupational diseases and their characteristic features which are faced more frequently in the Republic of Uzbekistan. This edition is designed for the bachelors of Tashkent Medical Academy as well as for general practitioners, specialists of occupational pathology and for other specialists interested and engaged in the field of occupational pathology.

Taqrizchilar:

M.T. RUSTAMOVA,

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi UASH tayyorlash
va endokrinologiya kafedrasini mudiri, professor

M. Z. ZOHIDOVA,

Toshkent vrachlar malakasini oshirish instituti UASH
tayyorlash kafedrasini mudiri, professor

BBK 54.84Я7

ISBN 978-9943-08-365-3

© Sh.K.Mahmudova, «Kasb kasalliklari». «Yangi asr avlodi», 2011-yil

MUQADDIMA

Mustaqillik sharofati bilan milliy siyosatimizning hayotga tatbiq etilishi bevosita iqtisodiyotning rivojlanishi, madaniy-ma'rifiy sohalarda o'ziga xos rivojlanish imkoniyatini yaratib berdi.

Respublikamizning qariyb barcha sohalarida, jumladan, sanoat, qishloq xo'jaligi, mashinasozlik, mahsulotlarni qayta ishlash, madaniy va maishiy jabhalarida rivojlanishning jonli guvohi bo'lmoqdamiz. Yangidan-yangi ishlab chiqarish korxonalari, avtomobilsozlik, kimyo, energetika, neftni qayta ishlash borasida Respublikamiz nafaqat Markaziy Osiyoda, balki jahon miqyosida o'z o'rniga ega bo'lib bormoqda.

O'zbekiston o'z yerosti boyliklari bilan haqli ravishda faxrlansa arziydi. Bu hududda D.Mendeleev davriy sistemasiga kiritilgan barcha elementlari topilgan. Hozirga qadar 2,7 mingdan ziyod turli foydali qazilma konlari va ma'dan namoyon bo'lgan joylar aniqlangan.

Qidirib topilgan foydali qazilmalarning hozirgi darajasi va u bilan bog'liq holda qimmatbaho, rangli va nodir metallar, barcha turdagi yonilg'i zaxiralari – neft va gaz kondensati, tabiiy gaz, ko'pgina mineral xomashyo va qurilish materiallari konlarini o'zlashtirish Respublikaning kelajagiga ishonch bilan qarash imkonini bermoqda. Bu haqda yurtboshimiz «O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari» nomli asarida e'tiborga molik fikrlarni bildirib o'tadi.

Respublikadagi qazilma boyliklarini o'zlashtirish, mineral xom ashyoni qazib olish, uni qayta ishlash, sanoat va qishloq xo'jalik ishlab chiqarish korxonalarida xizmat qilayotgan minglab ishchi va xizmatchilarning sog'ligini saqlash, kasbiy va umumiy kasalliklarning oldini olishning chora-tadbirlarini amalga oshirish sog'liqni saqlash tizimining eng asosiy vazifasi deb hisoblash mumkin. Bu muammoni odilona hal etish uchun shifokorlar kasb kasalliklari fani bo'yicha kerakli va zarur bilimga ega bo'lishlari talab etiladi.

Darslik O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligining kasb kasalliklari bo'yicha qabul qilingan dasturiga muvofiq tayyorlangan

bo'lib, tibbiyot oliy o'quv yurtlari bakalavr bosqichi, davolash, tibbiy-pedagogika va tibbiy-profilaktika fakultetlarining talabalari va umumiy amaliyot shifokorlari ish faoliyatida zarur o'quv manba bo'la olish bilan alohida ahamiyat kasb etadi.

Darslikning yangi nashri sog'liqni saqlash tizimini qayta tashkil qilish va tibbiy kadrlarni tayyorlashni (umumiy amaliyot shifokori va oila shifokori) hisobga olgan holda tayyorlangan va unga kasb kasalliklarini tasniflashning umumiy tamoyillari, diagnostikasi, davolash, uning oldini olish, shuningdek, kasb kasalliklarida tibbiy deontologiya va me'yoriy hujjatlar bo'limi kiritilgan.

Darslikning ba'zi boblarini tuzishda Toshkent Tibbiyot Akademiyasining Mehnat gigiyenasi kafedrasi professori N.M.Demidenko, kasb kasalliklari kafedrasi dotsenti M.M.Midasov, katta o'qituvchilar M.K.Toshmuhamedova, N.O.Umarova, dotsent G.S.Agzamova, TVMOI dotsenti T.Sh.Mamatova, tibbiyot fanlari doktori A.M.Nabiyevlar munosib hissa qo'shishgan.

«Kasb kasalliklari» darsligining yangi nashri O'zbekiston Respublikasi sog'liqni saqlash tizimining asosiy yo'nalishi, ya'ni profilaktik yo'nalish va ishchi-xizmatchi xodimlarning sog'lig'ini saqlash prinsiplariga asoslanib tayyorlangan.

MUALLIF

**I BOB. KASB KASALLIKLARI FANI VA UNING
VAZIFALARI**

Hozirgi sharoitda Respublikamizda mavjud bo‘lgan turli muassasa, korxonalar, tashkilotlarda faoliyat olib borayotgan ishlovchi aholining sog‘lig‘ini muhofaza qilish muhim vazifalardan biri hisoblanib, uning yechimi ekologik, ijtimoiy-iqtisodiy, tibbiy biologik va boshqa vazifalarni hal qilish bilan bog‘liqdir. Bu masalalarni yechishda kasb kasalliklarini o‘z vaqtida aniqlash va ularning oldini olish katta ahamiyatga ega.

Kasbiy patologiya – mustaqil klinik fan bo‘lib, o‘zining atamalariga, patogenezining taxmin va nazariyalariga, tashxislash, davolash va ularning oldini olish usullariga egadir.

Butunjahon mehnatni muhofaza qilish tashkilotining ta‘rifi bo‘yicha, kasb kasalligi – mehnat faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan zararli omillar ta‘sirida kelib chiqadigan va rivojlangan kasallikdir.

Kasbiy kasallik – kasbiy zararli omil sababli rivojlanadigan, kasb kasalliklari ro‘yxatiga kiritilgan, ya‘ni ishlab chiqarish sharoitlarida rivojlanishi mumkin bo‘lgan va ilmiy isbotlangan kasallikdir.

N.F.Izmerov tadqiqotiga ko‘ra, ishlovchining sog‘lig‘iga xavf soluvchi, kasalliklarning rivojlanish ehtimolini oshiruvchi, ularning avj olishini va noxush tugallanishiga atrof-muhitning har xil kimyoviy, fizik, biologik, genetik, ekologik, iqlimiy, ijtimoiy (ovqatlanish, ichimlik suvi bilan ta‘minlanish, turmush va dam olish sharoitlari, stress va boshqa holatlar) va boshqa omillari sabab bo‘lishi mumkin.

Kasbiy zararli omillar ishlab chiqarish jarayoni uning texnologiyasi va asbob-uskunalari bilan (kimyoviy toksik moddalar, ishlab chiqarish changi, nurlanish manbalari, shovqin va vibratsiya, past va yuqori atmosfera bosimi, past va yuqori harorat, infraqizil, ultratovush, elektromagnit, lazer nurlanishlar va boshqalar) va shuningdek, mehnat jarayoni, uni tashkil qilish, og‘irligi va davomiyligi bilan (asab tizimi, ko‘rish a‘zosi, eshitish a‘zosi, ovoz boylamlarining zo‘riqishi, tez-tez bir xilda bajariladigan harakatlar, ma‘lum bir guruhdagi mushaklarning zo‘riqishi, tananing majburiy holati va boshqalar) bog‘liqdir.

Ilmiy-texnikaviy progress, ishlab chiqarish jarayonlariga mexanizatsiya va avtomatizatsiyani joriy qilish, asbob-uskunalarini modernizatsiyalash, sanitar-texnik qurilmalarni ratsionallashtirish mamlakatimizning ko'pchilik korxonalarida kasbiy zararli omillarning yo'qolishiga yoki keskin o'zgarishiga sabab bo'ldi. Respublikamizda qabul qilingan amaldagi qonunlarga ko'ra, kasbiy zararli omillar ta'sirining ruxsat etilgan darajalari aniqlangan, bu o'tkir hamda surunkali kasb kasalliklari rivojlanishining oldini oladi. Lekin har doim ham kasbiy zararli omillarni yo'qotish mumkin emas, chunki fan va texnika bu sohadagi radikal yechimlarni to'raligicha hal qila olmaydi.

Sanoatda va qishloq xo'jaligida yangi kimyoviy moddalarning qo'llanilishi yangi kasbiy zararli omillarning yangi profilaktik chora-tadbirlarini o'rganishni taqozo etadi.

Zararli omillarning ta'sirini sanitar-gigiyenik chora-tadbirlar yordamida himoyalash natijasida kasalliklar kelib chiqishining oldini olish mumkin. Texnologik progress, ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalash va avtomatizatsiyalash, asbob-uskunalarini modernizatsiyalash zararli omillarni yo'qotish yoki ularni xavfsiz darajagacha pasaytirishi mumkin.

Shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, sanoatga va qishloq xo'jaligiga energiyaning zamonaviy turlarini, kimyoviy moddalarni, sintetik mahsulotlarni joriy qilish, mehnatni intensivatsiyalash va informatsion zo'riqishlarning oshishi kasb kasalliklarining yangi shakllari rivojlanishiga sharoit yaratadi.

Profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqarish faoliyati jarayonida inson sezishi mumkin bo'lgan ta'sirlarni, ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olgan holda butunligicha o'rganib chiqish zarur.

Kasbiy omillar kasb kasalliklarining rivojlanishiga sabab bo'lishdan tashqari mehnat faoliyati bilan etiologik bog'liq bo'lmagan yurak-qon tomir va asab tizimining, nafas olish a'zolari va me'da-ichak yo'lining, qon hosil qilish a'zolari, tayanch harakat apparati, teri va boshqa kasalliklarning kechishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Kasbiy patologiya boshqa klinik fanlardan farqli o'laroq, ijtimoiy ahamiyatga ega, chunki zararli kasbiy omillar ta'sirida ishlovchining sog'lig'ida o'zgarishlar aniqlansa, uning sog'ligiga yetkazilgan zararni qoplash uchun moddiy kompensatsiya ajratilishi zarur.

Kasbiy patologiyaning sanab o'tilgan asosiy nizomlari uni klinik tibbiyotning murakkab sohalaridan biri ekanligini ko'rsatadi va kasb

kasalliklarining diagnostikasini obyektivlashtirish uchun o'ziga xos usullarni ishlab chiqish va foydalanishni talab etadi.

Kasalliklarning ishlab chiqarish muhitidagi noxush omillarning ta'siri bilan bog'liqligi mehnat gigiyenasi bilan chambarchas bog'liqlikni talab etadi. Haqiqiy etiologik tashxis bemorga ta'sir qilgan kasbiy zararli omillarni, ularning ta'siri darajasini aniq bilish natijasida qo'yilishi mumkin. Ishlab chiqarish muhiti va mehnat jarayonining holatini sanitar-gigiyenik jihatdan baholamasdan turib, kasb kasalligining tashxisini aniqlab bo'lmaydi.

II BOB. KASB KASALLIKLARI FANI RIVOJLANISHINING QISQACHA TARIXI

Kasb kasalliklari fanining o'ziga xos tarixi bor. Ma'lum bo'lishicha, qadim zamonlarda ham ba'zi donishmandlar va hakimlar konlarda ishlovchilar orasida o'limning ko'proq uchrashiga e'tibor berishgan. Qadim yunon va rim adabiyotlarida, Arastu qo'lyozmalarida kumush konlarida ishlayotgan odamlarda og'ir xastalik alomatlari borligi haqida ma'lumotlar bo'lgan.

Gippokrat (Buqrot) o'z davrida konda ishlovchilarning organizmiga qo'rg'oshin changining salbiy ta'sir ko'rsatishini payqagan edi. U qo'rg'oshindan zaharlanishga taalluqli «qo'rg'oshinli sanchiq» nomi bilan ataluvchi klinik manzarani tasvirlab bergan. XVI asrda sanoat tez sur'atlar bilan taraqqiy etgan davrdan boshlab, kasb kasalliklariga doir maxsus qo'lyozmalar paydo bo'la boshlagan. 1556-yilda nemis vrachlaridan biri tog'-metallurgiya koni ishchilarining organizmida kechadigan og'ir kasalliklarni ta'riflab «Kon va metallurklar haqida» degan kitobni yozib qoldirgan. Keyinchalik vrach-kimyogar Paratsels kon ishchilari orasida uchraydigan o'pka sili («kon sili») va kon kasalliklariga bag'ishlangan asar yozdi. Bu kitobda u tog'-kon ishchilari orasida isitma, hansirash, yo'tal, ozib ketish kabi og'ir xastaliklari uchrashini ta'kidlab o'tgan. Italiyalik shifokor Bernardino Ramatsini esa kasb kasalliklari fanining rivojlanishiga munosib hissa qo'shdi. Uning 1700-yilda chop etilgan «Hunarmandlar kasalliklari haqida» deb nomlangan asari dastlabki tartibga solingan ilmiy asar bo'lib, kitobda har xil kasb egalari, tog'-kon ishchilari, shaxtyorlar, kimyogarlar, temirchilar va boshqa hunarmandlarda uchrab turadigan kasbga taalluqli xastaliklar tavsiflab

berilgan. XIX asrning ikkinchi yarmida va XX asr boshida sanoatning gurrak rivojlanishi bilan mehnat sharoitlarining og'irlashganligi kasbga aloqador zararli omillarning ortib borishiga sabab bo'ldi. Shuning uchun bunday kasalliklarni davolash uchun maxsus tibbiy muassasalarni barpo etish ehtiyoji paydo bo'ldi. 1910-yilda Milan shahrida birinchi kasb kasalliklari shifoxonasi ochildi. Tez orada Finlyandiya, Yaponiya, Ispaniya va AQSh kabi qator rivojlangan mamlakatlarda ham kasb kasalliklari shifoxonalari va tibbiyot institutlari barpo etildi.

Bu kasalliklar faniga bag'ishlangan birinchi kitob 1847-yilda Rossiyada (Sankt-Peterburg) yozilgan bo'lib, risola shifokor olim N.N.Nikitin qalamiga mansubdir. Keyinchalik F.R.Erismanning «Kasb gigiyenasi yoki aqliy va jismoniy mehnat gigiyenasi» (1877-y.) deb nomlangan birinchi qo'llanmasi paydo bo'ldi. Kitob mehnat sharoitlarining ishchilar salomatligiga va jismoniy rivojlanishga ta'sir ko'rsatishini o'rganish va ularni tekshirish usullari haqida hikoya qiladi.

1922-yilda Turkistonda mehnatni muhofaza qilish sanitariya nazorati paydo bo'ldi va endigina shakllanayotgan sanoat korxonalarida kasbga aloqador zararli omillarni aniqlash ishlari boshlab yuborildi.

Sanoat korxonalarida ko'paygan sari sanoatni tekshirish sanitariya tarmoqlari soni ham osha bordi. Shu munosabat bilan mehnat gigiyenasi va sanoat sanitariyasiga ham alohida ahamiyat berila boshlandi. 1926-yilda Toshkent shahrida kasb kasalliklarini aniqlash dispanseri ochildi. U keyinchalik (1928-y.) Respublika kasb kasalliklari dispanseriga aylantirildi. Bunday dispanserlar 1934-yilda Samarqandda ham o'z ishini boshladi. 1935-yil Toshkentda «O'zbekiston sanitariya-gigiyena ilmiy-tekshirish instituti», Toshkent Davlat tibbiyot instituti qoshida sanitariya-gigiyena fakulteti tashkil etildi. 1939-yili «Respublika kasb kasalliklari dispanseri» «Mehnat gigiyenasi va kasb kasalliklari» institutiga aylantirildi. Bu institut xalq irrigatsiya qurilishlarida (Katta Farg'ona kanali, Kattaqo'rg'on suv ombori va b.) ilmiy- tadqiqot ishlarini olib bordi. 1940-yilda «Mehnat gigiyenasi va kasb kasalliklari instituti» sanitariya instituti bilan qo'shib, «O'zbekiston Respublikasi sanitariya va gigiyena ilmiy tekshirish instituti»ga aylantirildi, bunda institutning mehnat gigiyenasi bo'limi qoshida (1946-y.) kasb kasalliklari sektori (shaxobchasi) tashkil etildi. 1947-yilda Toshkent Davlat tibbiyot instituti «Mehnat gigiyenasi» kafedrasi qoshida kasb kasalliklari klinikasi tashkil etildi. 1959-yili klinika O'zbekiston sanitariya-gigiyena va kasb

kasalliklari ilmiy-tekshirish instituti nomi bilan qayta tuzildi. 1966-yilda esa ana shu institut qoshida Respublika ixtisoslashtirilgan kasb kasalliklari klinik shifoxonasi barpo etilib, 2005-yili u Respublika kasb kasalliklari markaziga aylantirildi va shu yili Toshkent Tibbiyot Akademiyasi birinchi klinikasida kasb kasalliklari bo'limi ham ochildi.

Kasb kasalliklarining patogenezi, tasnifi, davolash va profilaktik usullari bilan bog'liq nazariy masalalarni ishlab chiqishda Rossiya olimlari (E.I. Andryeva-Galanina, V.G. Artamonova, M.A. Vigdorichik, P.P.Dvijkov, E.A.Drogichina, A.A.Letavet, N.F.Izmerov, A.M.Rashevskaya) va o'zimizning olimlarimiz (Sh.G.Atabayev, N.M.Demidenko, L.A.Katsenovich, T.I.Iskandarov, F.N.Nuritdinova, Sh.K.Mahmudova va boshqalar) katta hissa qo'shishgan. Ular klassik kasb kasalliklari bo'lgan vibratsiya kasalligi, pnevmokoniozlar, benzol, qo'rg'oshin, simob, pestitsidlardan zaharlanish va boshqa kasalliklarni keng ko'lamda o'rganishgan.

Yuqorida nomlari ko'rsatib o'tilgan olimlarimizning ilmiy izlanishlari natijalari kasbiy patologiyaning nazariy va kelajakdagi muammolarini hal qilishda asos bo'lib hizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda kasbiy patologiyaga kasbiy zararli omillarning yakka yoki birgalikda kam intensiv ta'siri aqliy-emotsional zo'riqish, gipokineziya va monoton mehnat bilan bo'lishi xarakterlidir. Bu esa o'z navbatida kasb kasalliklarining klinik belgilari kam ifodalangan shakllarining rivojlanishiga sabab bo'ladi va diagnostikani qiyinlashtiradi hamda tibbiyotning turli sohalaridan chuqur bilimga ega bo'lishni talab etadi.

Mehnat sharoitlarining yaxshilanishi, sog'lomlashtiruvchi tibbiy chora-tadbirlarning o'tkazilishi, sog'lom hayot tarzida yashash prinsiplarining hayotga tatbiq qilinishi natijasida kasb kasalliklarining ko'pchilik shakllari (silikoz va boshqa pnevmokoniozlar, pestitsidlardan o'tkir zaharlanishlar, teri kasbiy kasalliklari va boshqalarning) oldini olishga muvaffaq bo'lindi.

Shu bilan bir qatorda, ilmiy-texnika progressi, sanoat va qishloq xo'jaligida ishlab chiqarish potentsiallarining o'sishi natijasida zararli ta'sir qiluvchi kasbiy omillarning spektri kengaydi.

Yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va o'zlashtirish, korxonalarni qurish, mehnatni tashkil qilishning zamonaviy shakllarini joriy qilish mehnat gigiyenasi va kasbiy patologiyaning oldiga qator yangi muhim

vazifalar, muammolarni qo‘yadi. Yirik korxonalarda va qishloq ho‘jaligida ishlovchilarning sog‘ligini saqlash maqsadida davriy tibbiy ko‘riklarni (DTK) o‘tqazishni takomillashtirish va uning natijalarini hisobga olish hamda tahlil qilishning avtomatizatsiyalashtirish tizimini tashkil qilish zarur. Bu kasalliklarning boshlang‘ich belgilari aniqlangan bemorlarga tibbiy yordam ko‘rsatishning sifatini oshiradi, patologik jarayonning zo‘rayishi va asoratlarning oldini oladi, buning natijasida esa ishlovchi-xodimlarning mehnat layoqati saqlanib qolinadi.

Zamonaviy kasbiy patologiyaning muhim vazifalaridan biri asab, onkologik, qon aylanish apparati, tayanch-harakat apparati va boshqa a‘zolarida surunkali kasalliklarining rivojlanishiga va kechishiga ishlab chiqarishning noxush omillari ta‘sirini o‘rganishdan iborat.

Yana kasbiy kasalliklar tufayli nogironlikka mahkum bo‘lgan bemorlarning tibbiy rehabilitatsiyasini takomillashtirishga ham e‘tiborni qaratish zarur. Hozirgi vaqtda kasbiy patologiya tufayli II guruh nogironligi aniqlangan bemorlarning foiz bo‘yicha ko‘rsatkich darajasi yuqoridir va bu xalq xo‘jaligida malakali mutaxassislarning kamayishiga sabab bo‘lmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning yaratilishi, mulkchilik shakllarining o‘zgarishi, kichik korxonalarining tashkil qilinishi, jamiyatni demokratlashtirish jarayonining borishi kasbiy patologiya xizmati oldiga yangi vazifalar qo‘yadi va ular kasb kasalliklarining oldini olish va davolash uchun ishlovchi xodimlarga tibbiy xizmat ko‘rsatishning yangi uslubiy yo‘nalishlari va tashkiliy shakllarini ishlab chiqish mas‘uliyatini yuklaydi.

Ishlovchi aholi sog‘ligini tiklash, umumiy va kasbiy kasalliklarning oldini olish maqsadida qilinayotgan tashkiliy va amaliy ishlarni olib borishda hamda kasbiy patologiya bo‘yicha malakali mutaxassislar yetishtirib berishda Toshkent Tibbiyot Akademiyasi qoshidagi kasb kasalliklari kafedrasini ham o‘zining munosib hissasini qo‘shayotganini alohida ta‘kidlash kerak bo‘ladi.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/oz/asar/2165> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/2165> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно
найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/2165>